



AXBOROTLASHGAN TA'LIM MUHITIDA TALABALARNING O'Z-O'ZINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Kudenov T.M.

*Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti
assistent-o'qituvchi*

Tayanch so'zlar: o'z-o'zini rivojlantirish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, pedagogika, ta'lim, texnologiya

Ключевые слова: саморазвитие, информационные и коммуникационные технологии, педагогика, образование, технологии

Key words: self-development, information and communication technologies, pedagogy, education, technology

РЕЗЮМЕ:

Axborotlashgan ta'lim muhiti talabalar uchun keng imkoniyatlar yaratadi va o'z-o'zini rivojlantirish jarayonini qo'llab-quvvatlaydi. Axborot texnologiyalari yordamida talabalarning o'z-o'zini rivojlantirishga bo'lgan motivatsiyasi oshadi. Ular ma'lumotlarga kirishni kengaytirish orqali o'z bilimlarini mustaqil ravishda boyitish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Axborot muhiti talabalarga ta'lim traektoriyalarini mustaqil ravishda tanlash va ularga mos materiallar bilan ishlash imkonini beradi. Interaktiv vositalar yordamida ular o'z-o'zini nazorat qilish va bilimlarini baholashni samarali tashkil qiladilar.

РЕЗЮМЕ:

Информированная образовательная среда создает широкие возможности для студентов и поддерживает процесс саморазвития. Мотивация студентов к самостоятельному саморазвитию повышается с помощью информационных технологий. У них появится возможность самостоятельно обогатить свои знания, расширив доступ к информации. Информационная среда позволяет студентам самостоятельно выбирать образовательные траектории и работать с подходящими им материалами. С помощью интерактивных инструментов они эффективно организуют самоконтроль и оценку своих знаний.

SUMMARY:

An informed educational environment creates broad opportunities for students and supports the process of self-development. Students' motivation for independent self-development is increased with the help of information technology. They will have the opportunity to enrich their knowledge on their own by expanding access to information. The information environment allows students to independently choose educational trajectories and work with suitable materials. With the help of interactive tools, they effectively organize self-monitoring and assessment of their knowledge.



Ta'lim jarayoni shaxsning ma'lumot olish, ko'nikma va malakalarni rivojlantirish orqali o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga qaratilgan faoliyatidir. Bugungi kunda shaxsning o'z-o'zini rivojlantirishga bo'lgan ehtiyoji zamonaviy ta'limning muhim yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda.

O'z-o'zini rivojlantirish - bu shaxsning mustaqil ravishda o'z imkoniyatlarini anglash, bilim olishga intilish, ko'nikmalarini kengaytirish va hayotiy maqsadlarini amalga oshirish uchun o'z ustida ishlash jarayonidir. Ushbu jarayon shaxsning ichki motivatsiyasi, o'zini anglash darajasi va axborot manbalaridan foydalanish qobiliyatiga asoslanadi. Ta'lim jarayonida o'z-o'zini rivojlantirishni shakllantirish, avvalo, talabning o'qish jarayoniga nisbatan faol, mas'uliyatli va ijodkorlik yondashuvini ta'minlashni talab qiladi.[1]

So'nggi yillarda oliy ta'lim muassasalari raqamli ta'lim resurslaridan foydalanish asosida pedagogik faoliyatning yangi texnologiyalarini yaratish, shuningdek, axborot – kommunikasiya texnologiyalari va samarali ta'lim muhiti sharoitida ta'lim muassasalari faoliyatini loyihalash bo'yicha bilimlarni tarqatish markazlariga aylanib bordi. O'quv, uslubiy va ilmiy-uslubiy ishlar jarayonida ishlab chiqilgan raqamli ta'lim resurslari o'qituvchining muvaffaqiyatli faoliyatining ko'rsatkichiga aylandi. Hozirgi kunda elektron ta'lim tizimi (e-learning) dunyoning eng rivojlangan davlatlarida keng qo'llanilmoqda. Respublika oliy ta'lim muassasalari o'quv jarayonida ham axborot texnologiyalaridan keng foydalanish uchun barcha sharoit yaratilib borilmoqda. O'quv laboratoriyalari zamonaviy jihozlar (internetga ulangan kompyuter auditoriyalari, interfaol doskalar, portativ videoprojektorlar va boshqalar) bilan jihozlangan. O'qituvchilar uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini o'quv jarayoniga joriy etish bo'yicha seminarlar o'tkazilmoqda. Raqamli ta'lim resurslari zamonaviy ta'limning maqsad va vazifalarini amalga oshirishga qaratilgan grafik, matn, raqamli, nutq, musiqa, video, fotosuratlar va boshqa ma'lumotlarni o'z ichiga olgan axborot manbai sifatida keng qo'llanilmoqda, Ta'lim muassasalari keng o'qitish va ayniqsa, monitoring qilish imkoniyatlariga ega bo'lgan Moodle (modulli, ob'ektiv yo'naltirilgan dinamik o'quv muhiti), HEMIS (oliy ta'lim jarayonlarini boshqarishga qaratilgan milliy elektron platforma) kabi elektron qobiqlardan faol foydalana boshladilar.[2]

Ta'kidlash joizki, raqamlashtirishga yordamchi va instrumental rol berilishi kerakdirki, bu talabalarning intellektual salohiyatidan maksimal darajada foydalanish imkonini beradi. Smirnov A.V tadqiqotida ko'pgina talabalarda "shaxsiy boshqaruv"ning umuman yo'qligi, o'z kunini oqilona rejalashtirish qobiliyati, individual vaqtni rejalashtirishning shaxsiy ahamiyati pastligi qayd etilgan. Bu holat talabalarning o'quv faoliyatidagi o'zini o'zi boshqarish



qobiliyatini rivojlantirish muammosi ochiqligicha qolayotganligidan dalolat beradi.

Shunday qilib, kasbiy rivojlanish, o'z-o'zini rivojlantirish, o'z-o'zini takomillashtirish va o'z-o'zini o'qitishga ko'maklashuvchi o'z-o'zini rivojlantirish fazilati kelajakdagi kasb egalari va mutaxassislarning eng ko'p talab qilinadigan fazilatlaridan biriga aylanadi. Pedagogikaga "O'z-o'zini rivojlantirish" tushunchasi o'zaro bog'liq bo'lgan falsafa, tabiatshunoslik, sinergetika va psixologiya kabi fanlardan kirib kelgan. Falsafa va tabiatshunoslik fanlari nuqtai nazaridan, o'z-o'zini rivojlantirish moddalarning sifat jihatidan yangi xususiyatlarining paydo bo'lishining eng muhim omili bo'lib, muvozanatsiz rivojlanayotgan tizimlarda tartibni oshirish yoki ichki sabablar ta'sirida tizimlardan tashqaridagi muhit bilan o'zaro ta'sirlashganda ochiq muvozanatsiz rivojlanayotgan tizimlarda tartib darajasining paydo bo'lishi va chuqurlashishi jarayonidir.[3]

Pedagogikada "O'z-o'zini rivojlantirish" tushunchasining mohiyatini aniqlashning umumiy qabul qilingan bir nechta yondashuvlari mavjud:

1. Shaxsiy yondashuv o'z-o'zini tashkil qilishni shaxsga xos xususiyatlar sifatida ko'rib chiqadi.

2. Faoliyatli yondashuv talabalarning o'quv jarayonidagi o'zini o'zi tashkil etishini ma'lum bosqichlardan iborat jarayon sifatida ko'rib chiqadi. Faoliyatli yondashuv o'z-o'zini rivojlantirishning tuzilishini, uning komponentlarini mavjud aloqalarini, shuningdek ularning faoliyatni mustaqil tashkil etish samaradorligiga ta'sirining ahamiyatini o'rganadi.

3. Shaxsiy-faoliyatli yondashuv o'z-o'zini rivojlantirishni jarayon komponentlari va shaxsning shaxsiy xususiyatlarining integratsiyasi deb hisoblaydi.

4. Texnik yondashuv umumiy ta'limga texnologik yondashuvning paydo bo'lishi bilan shakllandi. U ko'pincha shaxsiy, faoliyatli va shaxsiy-faoliyatli yondashuvlar doirasida amalga oshiriladi. Texnologik yondashuv kontseptsiyada talabning o'z faoliyatini tashkil etish samaradorligini oshirishga qaratilgan (aqliy mehnatni ilmiy tashkil etish, o'z-o'zini boshqarish, vaqtni boshqarish ga doir usullar va uslublar o'rganiladi va ishlab chiqiladi. [4]

O'quv faoliyatida talabalarning o'zini o'zi tashkil etish masalalari bo'yicha tadqiqot olib borgan mualliflar o'z-o'zini rivojlantirish tushunchasini turlicha tavsifladilar:

- bu o'quv jarayonida kasbiy rivojlanish maqsadlari va qadriyatlaridan kelib chiqqan va yo'naltirilgan, talabalarning o'quv ishlarini tartibli, ongli ravishda



tashkil etish jarayonidir . Bu ta'rifda o'z-o'zini rivojlantirishning aksiologik komponenti mavjudligi kuzatiladi;

- o'z-o'zini tahlil qilish, o'z – o'zini nazorat qilish, o'zini o'zini tartibga solish, oldindan ko'ra bilish, maqsadga yo'naltirilganlik, o'z-o'zini tanqid qilish va o'z-o'zini intizomlashtirish qobiliyatini rivojlantiradigan ongning shaxsiy tuzilmalari majmuasidir. Bu o'qishda, ishda va shaxsiy hayotda o'z vaqtini optimal taqsimlash, ya'ni o'z imkoniyatlaridan maksimal darajada foydalanish, o'z hayotini ongli ravishda boshqarish (o'z taqdirini o'zi belgilash) va tashqi sharoitlarni engib o'tish uchun kundalik amaliyotda tasdiqlangan ish usullarini izchil va maqsadli qo'llashdir. Muallifning ushbu ta'rifi o'z-o'zini rivojlantirishning shaxsiy komponenti va bashorat kompetensiyasi mavjudligini ta'kidlaydi.

- bu o'zini o'zi tartibga solishning individual traektoriyasi orqali namoyon bo'ladigan faoliyatni tashkil etishning maqsadli algoritmgiga ega bo'lgan ko'nikmalar majmualarining integratsiyaviy birligi bilan tavsiflangan shaxsning tartibli va dinamik tuzilishidir. Bu bilan, muallif o'z-o'zini rivojlantirishga xos bo'lgan tartiblilik, dinamizm, tarkibiy qismlarning integratsiyasi, shakllangan maqsad sari ma'lum bir traektoriya bo'ylab o'zini o'zi tashkil etishning barcha tarkibiy qismlarining birligida namoyon bo'lish kabi fazilatlarini ajratib ko'rsatishni ko'zlatadi. - bu talabaning kasbiy ahamiyatga ega o'quv ishlaridagi o'zini o'zi boshqarish va o'z-o'zini tartibga solish maqsadlaridan kelib chiqqan va yo'naltirilgan faoliyati bo'lib, u o'z o'quv ishini mustaqil oqilona tashkil etish muammolarini hal qilishga yo'naltirilgan intellektual operatsiyalar tizimi orqali amalga oshiriladi (Bunda o'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyalarini shakllantirishga o'qituvchi tomonidan o'quv jarayonini tashqi tashkil etishdan talabalarning o'zini o'zi tashkil etishiga o'tish sifatida qaraladi). Ushbu ta'rif o'z-o'zini rivojlantirish muayyan faoliyatni motivatsiyali boshqarish bilan tavsiflanganligini ko'rsatadi. - bu regulyativ universal ta'lim mahorati bo'lib, uning mohiyati o'z ta'lim faoliyatini refleksli tashkil etishga qaratilgan tartibga soluvchi universal ta'lim harakatlarining majmuini amalga oshirish bilan belgilanadi.[5]

Shuning uchun, o'z-o'zini rivojlantirish ta'rifida o'rganish mahoratiga tenglashtirilgan.

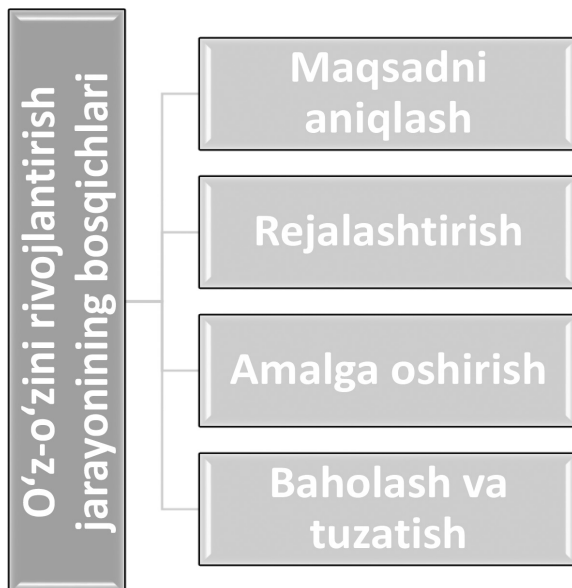
- bu shaxsning ta'lim, kasbiy va shaxsiy ahamiyatga ega bo'lgan muammolarni hal qilishga qaratilgan faoliyatida shaxs tuzilishining muhim tarkibiy qismlaridan ongli va maqsadli foydalanish va takomillashtirish mahoratida namoyon bo'ladigan qobiliyatidir . Muallifning ta'rifida o'z-o'zini rivojlantirish o'z-o'zini rivojlantirishga olib kelishi ta'kidlangan.

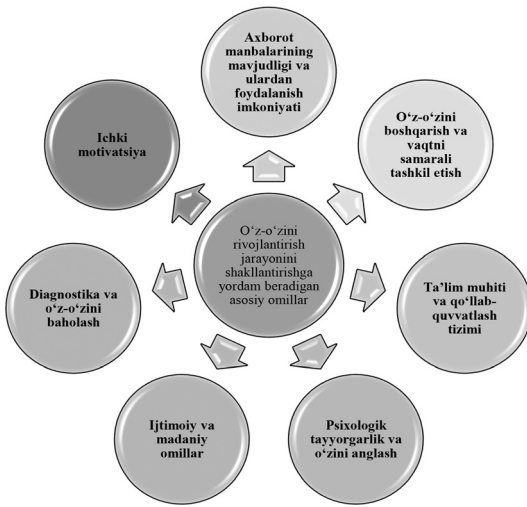


- bu o'rganilayotgan sub'ektlarning quyidagi ko'nikmalar guruhlarini shakllantirish asosida maqsadni shakllantirish va unga erishish yo'llarini belgilash qobiliyatidir: kasbiy faoliyatni rejalashtirish; modellashtirish; kasbiy faoliyatni oqilona tashkil etish; uni bosqichma-bosqich amalga oshirish; nazorat va o'z-o'zini nazorat qilishni tashkil etish; kasbiy faoliyatning borishi va natijalarini tuzatib borish. Ta'rif muallifi o'z-o'zini tashkil qilishni ko'nikmalar majmuasidan iborat bo'lgan o'z oldiga maqsad qo'yish qobiliyati bilan tenglashtiradi. [9]



- Bu har bir yoshning o'z muammolarini mustaqil yechish, o'zgaruvchan ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarga moslashish, mustaqil yashash ko'nikmalarini egallash va o'zini-o'zi boshqarishda ishtirok etish qobiliyatlari va malakalari majmuini egallash qobiliyatidir. Bu yerda o'z-o'zini rivojlantirish deganda qobiliyat va ko'nikmalarni egallash qobiliyati, ya'ni rivojlanish tushuniladi; Bu talabalarning individual motivlari, maqsadlari va qadriyatlarini ta'siri ostida amalga oshiriladigan kelajakdagi





rivojlanishning individual yo'lini aniqlash va zarur bilimlarni olishning murakkab jarayonidir. Muallif o'z-o'zini tashkil qilishni talabalarga xos bo'lgan motivlar va qadriyatlar yordamida amalga oshiriladigan rivojlanish jarayoni sifatida belgilaydi.[6]

Shunday qilib, "o'z-o'zini rivojlantirish" tushunchasining tarkibiy - mazmuniy xususiyatlarini ochib berishga qaratilgan belgilangan vazifaga muvofiq - milliy va xorijiy tadqiqotlarni

tahlil qilish asosida, ushbu paragrafda o'quv faoliyatda talabalarining o'zini o'zi tashkil etishning: 1) motivatsiya; 2) o'z-o'zini va vaziyatni tahlil qilish; 3) maqsadni belgilash; 4) rejalashtirish va rejani amalga oshirish; 5) refleksiya va baholash; 6) tuzatish; 7) oldinga qarab harakatlanish, kabi tarkibiy bosqichlari yoritib berilgan.

O'z-o'zini rivojlantirish — shaxsning ongli ravishda o'z qobiliyatlarini rivojlantirish, bilim va ko'nikmalarini kengaytirish, hayotiy maqsadlarini amalga oshirishga qaratilgan faoliyatidir. Bu jarayon shaxsning ichki ehtiyojlari va motivatsiyasi asosida amalga oshadi hamda uning intellektual, kasbiy va shaxsiy o'sishiga xizmat qiladi.

O'z-o'zini rivojlantirishning ta'limdagi ahamiyati

- Talabani individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlash: Har bir talaba o'z qobiliyatlarini mustaqil rivojlantirish imkoniga ega bo'ladi.
- Moslashuvchanlikni oshirish: Talabalar o'zgaruvchan muhit va yangi sharoitlarga tez moslashadi.
- Shaxsiy yutuqlarni rag'batlantirish: Talaba bilim va ko'nikmalarni mustaqil egallab, ulardan foydalanishga tayyor bo'ladi.
- Texnologiyalarni samarali qo'llash: O'z-o'zini rivojlantirish jarayonida zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanish talabalar uchun cheklanmagan o'quv resurslariga yo'l ochadi.[7]

Ta'lim jarayonida o'z-o'zini rivojlantirishning omillari. Ta'lim jarayonida o'z-o'zini rivojlantirish shaxsning o'z qobiliyatlarini mustaqil rivojlantirish va bilim olishga bo'lgan ichki ehtiyojidan kelib chiqadi. Bu jarayonni samarali



amalga oshirish bir qator omillarga bog‘liq bo‘lib, ularni tahlil qilish ta'lim jarayonining sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.[8]

O‘z-o‘zini rivojlantirish jarayonida zamonaviy texnologiyalarning ahamiyati

Bugungi raqamli davrda zamonaviy texnologiyalar o‘z-o‘zini rivojlantirish jarayonining muhim omillaridan biriga aylandi. Ular ta'lim olishni yanada qulay, samarali va moslashuvchan qilishi bilan birga, shaxsning rivojlanishiga imkoniyatlarni kengaytiradi. Ushbu texnologiyalar ta'limning barcha bosqichlarida individual yondashuvni ta'minlash va shaxsiy salohiyatni to‘laqonli ro‘yobga chiqarishga xizmat qiladi.[10]

Adabiyotlar:

1. Siemens, G. (2005). *Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age*.
2. Anderson, T. (2008). *The Theory and Practice of Online Learning*. Edmonton: AU Press.
3. Moodle Docs (2023). *Using Moodle: A Comprehensive Guide to the World's Most Popular Learning Management System*.
4. Воронов, В. В., & Шустов, А. Ю. (2020). *Цифровые образовательные платформы: возможности и вызовы*. Москва: Юрайт.
5. Chen, B., & Bryer, T. (2012). Investigating Instructional Strategies for Using Social Media in Formal and Informal Learning. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 13(1).
6. Bonk, C. J., & Graham, C. R. (2012). *The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs*. San Francisco: Pfeiffer.
7. Куденов, Т. М. (2024). Мустақил ўз-ўзини ривожлантириш кўникмаси ва бошқариш моделлари. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 22(5), 83-89.
8. Куденов, Т. М. (2024). Ахборотлашган таълим муҳитида мустақил билим олиш кўникмасини ривожлантириш функциялари. *Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi*, 4(3), 216-221.
9. Makhsetbaevich, K. T. (2023, July). Functions of developing independent learning skills in an informed learning environment. In *Proceedings of International Educators Conference (Vol. 2, No. 7, pp. 55-58)*.
10. Куденов, Т. М. (2023, July). Развитие навыков самостоятельного обучения в информационной учебной среде. In *Proceedings of Scientific Conference on Multidisciplinary Studies (Vol. 2, No. 8, pp. 7-11)*.